

Ragıp Zarakolu: Yıkıntılar arasında Kiğı...

Posted on 22/09/2015

“De Get Bayburt De Get Bayburt De Get Sende Nem Kaldı.

Hasan Kalasında Aman, Caketim, Kömleğim, Şalvarım, Konduram Kaldı.”

Kiğı, Bingöl vilayetinin bir ilçesi. Son seçimlerde AKP Bingöl’den iki milletvekili, HDP ise bir milletvekili çıkardı. Kiğı’da HDP oyların yüzde 49,2’sini aldı. Seçmen sayısı ise, 3755. Evet yanlışı duymadınız üç bin yedi yüz elli beş. 2014 seçimlerinde ise HDP’nin oyu sadece yüzde 17 idi. CHP yüzde 40 ile birinci parti idi. 2011 seçimlerinde ise yüzde 45 ile AKP birinci parti konumundaydı. Son seçimlerde yüzde 31’de kaldı.

1915 yılı başlarında ise Kiğı kasabasında 3900 Ermeni ve 1000 kadar Türk/ Ermeni yaşıyordu. Köylerinde ise 37 bin Ermeni vardı. Oldukça manüfaktür, tarım ve hayvancılık alanlarında hayli üretken bir yöreydi.

Bugün herhâlde Kiğı dışında yaşayan Kiğılıların sayısı halen Kiğı’da yaşayanların sayısını kimbilir kaç katlar. Aynı Elbistanlılar, Dersimliler gibi... Yukarıdaki türküyü pekâlâ Kiğı için de söyleyebiliriz.

Kiğı (Ermenice Keghi) adını ilk kez 1967’de duydum. Tıbbiye’de okuyan Tülay diye TİP’li bir arkadaşımız vardı. Annesinin son derece endişeli, hüznü bir kadın olduğunu hatırlıyorum. Hep kızının başına, -bizim solcu olduğumuz için gelenler gibi-, bir şey gelmesinden endişe eder bir hâli vardı. Kızı eve biraz geciksin hemen paniğe kapılırdı adeta.

Hani haksız da çıkmadı, neler geldi bizim kuşağın ve sonrakilerin başlarına...

Uzun yıllar düşündüm Tülay'ın annesindeki derin hüznün arkasında ne var diye. Ailesi kimbilir kaç felaket yaşamıştı, nelere tanık olmuştu 1895-6'da, 1915'te, 1938'de...

Dostum Osep Tokat'ın üç dilli olarak (Ermenice, İngilizce ve Türkçe) yayınladığı (Paros Yayıncılık, 2015 İstanbul) "Virane Kiğı" adlı son kitabı elime geçince, ilk aklıma gelen Kiğılı bu hüznü kadını olmuştu. Osep Tokat daha önce de, yine üç dilde Van Gümüş İşçiliği üzerine, ödüllü harika bir kitap yayınlamıştı.

Kitapta Kiğı yöresinin kapsamlı eski bir haritası da yer alıyor. Yöresel tarih açısından böylesi kitaplara o kadar ihtiyaç var ki. Yöre insanı böylesi kitaplara öylesine susamış ki. Sanki ülkede değil de ay üstünde yeni ele geçirilmiş bir arazide yaşıyorlar, ya da Avustralya'da... Tarih kazınarak çıkarılmış bu coğrafyada.

Bingöl ve yöresi 1915 soykırımının en ağır yaşandığı yörelerden biri idi. Hem kurbanlar hem de failer açısından izleri bugüne kadar devam etti. Hâlâ bölgede yaşamakta inat eden "kılıç artıkları" var, nice badireden sonra. Ama failer de hâlâ güçlü yörede. Onun için inatçı bir muhafazakâr yapısı var Bingöl'ün, Adıyaman gibi mesela.

Osep Tokat'ın milat öncesi Kiğı'yı anlatan kitabı bölgeyi ve insanını anlamak bakımından çok önemli bir katkı. Çalışmanın yılların ürünü olduğunu biliyorum. Milat deyiminden kastım 1915, yanlış anlayıp çok eskilere gitmeyin. 1915 Anadolu tarihi ve coğrafyası açısından gerçekten bir milat anlamı taşıyor. Ermeni platosu, Pontos, Klikya, Kapadokya gibi tarihsel yerleşim mekânları bir viraneye dönüştüğü gibi, aynı zamanda antik tarihsel isimlere dönüştü.

Bunun için 1915 öncesinin tarihi, toplumu, coğrafyası, kültürü üstüne çalışmak bir çeşit modern arkeolojidir.

Sadece 100 yıl öncesinin çok eski bir tarihe dönüşmüş, unutulmuş, bellekten kazınmış

olması çok acı verici.

Kitapta muhteşem bir coğrafyanın fotoğrafları da yer alıyor. Hey gidi Tanu dağı, Sümbüs, Mardik dağı! Güzelim Abvank... Osnag köyündeki 300 yıllık dut ağacı. Bir zamanlar orada ipek üretilirdi. Hey gidi İmparator Dırtad zamanından kalma Kiğı kalesinin kalıntıları. Kilise, okul, manastır, konak, çeşme, köprü, mezarlık yıkıntı ve kalıntıları... Bölgenin çok azı kurtulmuş el yazmaları... Khups köyü (bugün Yazgünü) kazınmış adeta, çünkü eğitime düşkün bir yermiş. Kız ve erkek çocuk ilkokul yanında anaokulu da varmış ve Amerika'dan yollanmış kitaplarla dolu okulun kütüphanesi ve konferans salonu...

1915 yılında kadın erkek direndiler Khupslular yedi gün boyunca, kimisi dost Dersim aşiretlerine sığınmayı başardı.

Şimdi orada 74 insan yaşıyor sadece. 1915 öncesi ise köyde 1700 kişi yaşıyordu. 300 hane Ermeni, iki hane Kürt'tü. Ünlü Ermeni yazarı Tilgadintsi (Hovhannes Harutyunyan) da bu köyde öğretmenlik yapmıştı. Daha sonra İstanbul'da Getronagan Lisesi'nin müdürü olacaktı. 1915 temmuzunda Harput'ta ailesi ile birlikte Der Zor yollarında katledildi. O Ermeni kırsalının en müthiş yazarlarından biriydi. Katledilmese kimbilir ne eserler üretecek, belki Kiğı'yı da anlatacaktı.

Yazarın ailesinin yaşadığı Cermak (bugün ise Yel Değirmeni) köyünde ise 1500 Ermeni'nin yaşadığı 200 hane ve yedi Türk evi varmış. Karma okula sahip olan, zanaatkâr, kültürlü bir köy. Sadece 70 kişi Karer Kürtleri tarafından kurtarıldığı için sağ kalabilmiş. Nice badireden sonra köye dönmeyi başaranlardan sonuncusu 1953 yılında orayı terk etmiş. Bugün Cermak'ta yaşayanların sayısı sadece 85!

Yazarın büyük babası Mardiros Sarkisyan'ın Peri Çayı üzerindeki Selenk Köprüsü ise hâlâ ayakta.

Osep Tokat'ın diğer yapıtlarını, özellikle öykülerini merakla bekliyoruz.

Kaynak: taraf.com.tr